

Jurica BAČIĆ

Srednjovjekovna Dubrovačka Republika je poklanjala veliku brigu poboljšanju zdravstvenih prilika u gradu i pripadajućem teritoriju, a isto tako i zdravlju pojedinaca. Dragocjene, zanimljive i sadržajno vrlo bogate podatke koji se odnose na zdravstvenu kulturu u Republici nalazimo u Dubrovačkom arhivu, čiji je sadržaj uvjetovan posebnom organizacijom političkog, ekonomskog i društvenog života u starom Dubrovniku. A zdravstvena kultura i socijalna politika su samo odraz općih zbivanja i kretanja, odnosno »stila« življenja na određenom području i u određenoj društveno-ekonomskoj sredini.

Sudeći po pisanim dokumentima, Dubrovnik već u XIII stoljeću ima solidnu medicinsku tradiciju. Ista je uvjetovana i političkom slobodom duha u Republici, a i vrlo dobrim ekonomskim uvjetima. Obilate trgovačke i političke veze sa susjednom Italijom, koja je u to doba najjači medicinski centar (Salerno), utječu i te kako na razvoj medicine u Dubrovniku.

Godine 1295, 13. srpnja, magister Gerard, kirurg, s Marinom Gučetićem iz Dubrovnika i ostalim svjedocima, ugovara svoj dolazak i boravak u Dubrovniku od dvije godine, gdje će svo znanje i umjeće ustupiti stanovnicima Republike, a za plaću od 250 mletačkih velikih dinara i za odgovarajući stan.

Takvih, sadržajem vrlo sličnih ugovora susrećemo od konca XIII stoljeća pa nadalje vrlo mnogo. Uglavnom su to vrlo ugledne medicinske osobe, pretežno stranci, najčešće Talijani (Salerno, Padova, Bologna, Venecija), rijetko Grci ili Španjolci, iako već u XIV st. susrećemo i liječnike porijeklom s naših obala. Tako se 1349. g. spominje kirurg Milčini iz Prizrena, putujući litotomista, odnosno kirurg koji se bavi drobljenjem i vađenjem kamenaca mokraćnog mjehura.

No, izgleda, sudeći po pisanim aktima, liječnici (a tu ubrajamo i fizikuse i kirurge i ranarnike-brijače, s obzirom na to da je kadikad iz oskudnog zabilježenog materijala teško zaključiti kojem profilu medicinskog staleža pripada navedeni magister) XIII, XIV i XV st. se nisu bavili samo Eskulapovim umjećem. Naime, ne rijetko se uočava da Vlada zabranjuje da se kirurg, ni sâm, ni putem pomoćnika, ne može baviti tkalačkim zanatom, notarskim poslovima, trgovinom i sl.

Vjerojatno je zbog toga i 12. sječnja 1323. g. javno objavljeno da nitko ni ne pomisli kupiti bilo kakovu stvar od magistra Tomasiusa, kirurga na plaći Republike, niti od ma kojeg člana njegove porodice. Isto tako se ne smije dati ništa u zajam, na vjeru, sa zalogom ili bez njega, jer će biti kažnjen, a svi njegovi kupoprodajni i slični ugovori će biti bez vrijednosti. Kazna slijedi i onome tko, bilo kopnenim, bilo morskim putem, izvede bilo kojeg člana porodice spomenutog kirurga.

Za pretpostaviti je da se ovakova odluka Vlade temeljila ne na nes-tručnom i nesavjesnom medicinskom djelovanju magistra T o m a s i u s a, već na nekoj njegovoj političkoj, društvenoj ili merkantilnoj špe-kulaciji.

Iako su liječnici bili dužni besplatno liječiti (uglavnom), a njihov posao je bio i isključiva briga o javnom zdravstvu, vještačenje na sudu i suzbijanje epidemija — za što su dobivali vrlo dobru plaću — veliki dio arhivskih podataka o njima temelji se pak na njihovim zahtjevima da im se povisi plaća, priznaju olakšice i poboljša materijalni status. U tim zahtjevima nema razlike među liječnicima i kirurzima. U XIV st. je npr. godišnja plaća liječnika bila oko 400 dukata, a kirurga 200. I tu susrećemo određene razlike koje su uz sujetu i različitost moralnih i re-ligioznih shvaćanja osnovni razlozi sukoba među njima.

Navest ćemo samo nekoliko primjera zabilježenih u Dubrovačkom arhivu tijekom XV i XVI stoljeća.

22. X 1409. g. Malo vijeće zabranjuje vršenje liječničke prakse ma-gistru T o m i, sinu magistra Ivana iz Papie, zbog oštrog sukoba koji je izbio između njega i magistra B a r t o l a.

Iz pisanih dokumenata vidi se da je magister B a r t o l, fizikus, došao u službu Republike 9. VI 1409. i ostao sve do 1426. g. U međuvre-menu je u nekoliko navrata putovao u Veneciju, a isto tako je po neko-liko mjeseci odsustvovao sa službe u Dubrovniku zbog toga što je liječio bosansku kraljicu, zatim vojvodu Vukmira (1424), a potom kralja Bosne. Izgovorivši se svojom bolešću, nije otišao da liječi kralja Ugarske 1413. godine.

Magister T o m a, koji je uz svog oca ovladao liječničkim umje-ćem, prvi se put spominje 1409. g. baš u vezi spomenutog sukoba. Kas-nije je u više navrata zabilježeno njegovo ime, posljednji put 1458. g. Ko-liko je sukob među dvojicom liječnika bio ozbiljan, vidi se iz odluke Ma-log vijeća od 10. ožujka 1410. g. kojom se naređuje da se ispita spor iz-među magistra B a r t o l a i magistra T o m e. Magister T o m a i da-lje ne smije liječiti, pod prijetnjom kazne.

Sutradan, 11. ožujka je u Malom vijeću prihvaćeno da se zapovije-di magistru T o m i da ne smije napustiti tamnicu dok ne preda Vladi pjesme koje je sastavio protiv magistra B a r t o l a. Istog dana se u Vi-jeću odlučilo da se naredi magistru T o m i da na nijedan način ne po-kuša ili se usudi liječiti u gradu Dubrovniku. A ako drukčije učini, sada kao i kasnije, da bude smatran izgnanim iz grada. (Sa strane ove odluke je napisano: ova odluka je stavljena van snage odlukom članova Malog vijeća 7. ožujka 1422. g., dakle 12 god. kasnije).

Isto tako je presuđeno da T o m a bude kažnjen tamnicom od mje-sec dana ako bude imao više riječi s B a r t o l o m, a ako ga pak fizički napadne ili bude imao kakvog drugog posla da bude ponovo mjesec da-na zatvoren i povrh toga da bude i kažnjen, kako se bude zgodno činilo Vladi. Također je presuđeno da T o m a ne smije ući u radnju apote-kara Z a n i n a i apotekara I v a n a, pod kaznom od 20 perpera svaki put kad pogriješi. Istog dana rektor dubrovački, M i h o R e s t i ć, na-redio je Z a n i n u i I v a n u da ne smiju izrađivati nikakav recept koji učini magister T o m a.

Iako je Vlada 1412. g. ponovo dozvolila T o m i da liječi dva dub-rovačka vlastelina, uočljivo je da je primjerno kažnjen. Naime, 1411. g. mu je zabranjeno da se sâm ili sa ortacima bavi tkalačkim zanatom, u čemu je on, vjerojatno, tražio sredstvo zarađivanja, kad se već nije mo-gao baviti liječenjem. Da li zbog stroge kazne, da li zbog toga što s godi-nama postaje mirniji i staloženiji, odnosno oprezniji i razumniji, uglav-nom, postepeno se zaboravlja na njegovu svađu s magistrom B a r t o l o m, 1419. g. postaje građanin Dubrovnika, 1422. g. ponovo je na držav-noj plaći u svojstvu kirurga, 1437. se ženi Dubrovkinjom Margaritom Ra-dosalić, 1452. odlazi u Bosnu na dvor hercega S t j e p a n a, gdje ostaje dva mjeseca, a 1458. god. Veliko vijeće se odužuje za njegov trud i vjer-nu službu: »...po ugledu na pohvalne običaje svojih predaka koji ni-kada ne zanemaruju strance u službi primljene kao mladiće, rješavamo da se magistru T o m i dokle god bude živio daje svake godine 200 per-pera u svrhu življenja i prehrane još ovo malo dana što mu preostaje«.

Godine 1467, zbog toga što pravi nered i što se svađa i vređa ma-gistra E m a n u e l a iz Krfa, protjeran je iz grada i s teritorije Repub-like medicus F r a n c i g e n a (Francuz) — ne navodi se drugo ime — a 1527. g. se vodi proces protiv magistra J a k o v a R i z a, medicus pestis, zbog toga jer je učinio nekoliko težih prekršaja i krađa. (S obzi-rom da je krajem 1526. g. i početkom 1527. g. harala jedna od najžešćih epidemija kuge u povijesti Dubrovnika, zbog čega svatko bježi iz grada, Vlada se seli u Gruž kroz period od tri mjeseca; po pričanju kroničara umrlo je 20.000 ljudi; pažnja je i briga o redu u Republici sasvim popus-tila; teško je utvrditi zbog koje vrsti krađe i prijestupa je magister R i z o optužen. U svakom slučaju, ne bezazlene, s obzirom na to da zna-mo kakove velike brige more Vladi).

Tada je u Republici bio i magister I v a n M e n d i ć iz Kotora ko-ji se također titulira kao medicus pestis. Ostali fizikusi za vrijeme kuge obično odlaze (bježe) na neplaćeni dopust, pošto nemaju posla, jer niti liječe okužene, niti, zbog straha, odlaze drugim bolesnicima.

Možda najuočljiviji primjer za svađe, razmirice i fizička obračuna-vanja među fizikusima koji borave i djeluju na teritoriji Republike pri-pada sukobu koji je izbio 23. svibnja 1550. god. između magistra I z a k a, fizikusa H e b r e u s a i magistra J a k o b a. Židovski liječnici su kao stručnjaci slovili kao ljudi od velikog umjeća i znanja i ne jednom se dubrovačka Vlada za njih zauzimala i pred crkvenim vlastima ih štitila. U prilog tome idu brojni zapisi o liječnicima — Židovima koji vrše prak-su u gradu, a čije umjeće je vrlo korisno i opće poznato. Od 1555. do 1558. g. boravi i radi u Dubrovniku J o a o R o d r i g e z, poznat pod imenom Amatus Luzitanus, liječnik koji je svojim znanjem i ugledom bio među vodećim srednjovjekovnim fizikusima.

Toga dana (23. V 1550. g.) je magister I z a k H e b r e u s, fizikus (primljen u službu 31. ožujka 1543. g.) tužio svog kolegu J a k o b a P a c i n a, fizikusa, na službi u Republici od 1550. g., zbog uvrede i fizičkog napada. Povod za svađu je bio slijedeći: Magister I z a k je već duže vre-mena liječio fra Bonifacija iz franjevačkog samostana. S obzirom na to da je bolest pokazivala znakove pogoršanja, bolesnik je zatražio da se na konsultaciju pozovu i ostali liječnici iz grada, i to magister I v a n A n d r i j a i magister J a k o b P a c i n o iz Venecije. U toku same konsultacije P a c i n o je spomenuo da je pogoršanju bolesti doprinjelo

nestručno liječenje magistra I z a k a. Slijedio je odgovor da bi bolesnik bio sigurno umro da ga magister I z a k nije preuzeo nakon vrlo lošeg liječenja magistra J a k o b a. Ovaj se na to toliko razljutio da je ne samo riječima već i fizički napao magistra I z a k a, izudaravši ga šakom po zubima. Svjedoci ovog nemilog događaja su: magister I v a n - A n d r i j a, fra I v a n lijekarnik samostanske apoteke, mnogi fratri i sâm bolesnik.

Vjerojatno je ovaj sukob završio nagodbom zavađenih liječnika, bar što se tiče coram publicam, jer u sudskim zabilješkama ne nailazimo na vrstu kazne koju su spomenuti liječnici dobili. Ali, da je tada ugled liječnika bio dobro ugrožen vidi se npr. iz odluke Malog vijeća od 1546. g. kojom se magister I v a n - A n d r i j a osuđuje da vrati 8 dukata Nikoli Bazanu, jer nije pri liječenju uložio dužan trud i brigu koja se od liječnika očekuje. A isto tako je i Džono Bobaljević kažnjen 31. listopada 1553. g. zbog toga što je napao (sigurno ne bez razloga) magistra J a k o b a P a c i n a. Veljače 1558. g. noću nepoznata osoba napada i rani magistra I v a n a V a n i c i a, kirurga.

Bilo bi napravedno ako bismo na temelju navedenoga zaključili da među liječnicima u Republici tijekom stoljeća vladaju nategnuti odnosi koji sporadično buknu u žešće sukobe. Naprotiv! Dubrovački liječnici su vrlo cijenjeni i uživaju veliki ugled, zbog čega su poznati i traženi daleko izvan teritorija Republike. Spomenuti sukobi su samo odraz činjenice da i liječnicima ništa ljudsko nije tuđe, s tom razlikom da, zbog važnosti svoga djelovanja, njihovi postupci imaju nešto drukčije dimenzije od standardnog. A osim toga, ilustriraju već prije utvrđeno saznanje koliko važnost i brigu poklanja zdravlju i zdravstvenoj skrbi svojih stanovnika Vlada Dubrovačke Republike.

Literatura

1. Bačić J.: Odluka dubrovačke vlade o održavanju liječničkog konzilija iz 1783. Saopćenja, 3:189, 1974; — 2. Murvar M.: Lažni izvještaji liječnika Krivelarija izazivlju obustavu dubrovačkog pomorskog saobraćaja 1676. Dubrovačko pomorstvo, u spomen 100-godišnjice nautičke škole u Dubrovniku, 1952; — 3. Velnić V.: Ljekarna Male Braće u Dubrovniku, Spomenica 650-godišnje ljekarne »Male Braće« u Dubrovniku, Zagreb, 1968; — 4. Tadić J.: Dubrovački arhiv kao izvor za istoriju zdravstvene kulture. Spomenica 650-godišnje ljekarne »Male Braće« u Dubrovniku, Zagreb, 1968; — 5. Tadić J.: Značaj dubrovačkih Jevreja. Jevrejski istorijski muzej, Zbornik, 1, 1971; — 6. Iz Dubrovačkog arhiva: Monumenta Ragusina, 125; — 7. Iz Dubrovačkog arhiva: Reformationes, 33, 121, 126', 139', 34, 17'; — 8. Iz Dubrovačkog arhiva: Diversae notariae, 99, 151—151'; — 9. Iz Dubrovačkog arhiva: Consilium Rogatorum, 38, 262', 276.

SOME CONFLICTS AMONG PHYSICIANS IN THE REPUBLIC OF DUBROVNIK

Jurica BACIĆ

Vanity and material difference were always spiritus movens in the disturbed interhuman relations. This fact can be also applied to the medical profession. However, for the public, »the tense relations« are even more marked, noticeable and significant among the members of medical than among the members of some other professions. From a very rich archive material on physicians in the old Dubrovnik, the author has chosen some documents describing the conflicts, physical settlements of accounts, and court papers concerning physicians and surgeons of the medieval Dubrovnik. They present us the insight into the mutual dependence and entanglement of the public social life in the Republic as well as the individual medical activity.

MEMOARI ADAMA ORŠIĆA

Prilog poznavanju zdravstvenih prilika u Hrvatskoj koncem XVIII stoljeća

Vladimir DUGAČKI

Za poznavanje zdravstvenih prilika u Hrvatskoj u drugoj polovici XVIII stoljeća, osim arhivske građe i djela pojedinih medicinskih pisaca, važan su izvor putopisi i memoari pojedinih neliječnika. Od memoara su za poznavanje prilika onog vremena najznačajniji »Annuae« Baltazara Adama Krčelića koje kronološkim redom bilježe najvažnije događaje u Hrvatskoj u razdoblju 1748—1767. g., pa se iz njih može steći uvid u zdravstvene prilike, epidemije, djelovanje pojedinih liječnika i terapijske metode onog vremena (1).

Grof Adam Oršić (1748—1820) je potkraj svog žitota (između 1812—1814) napisao svoje memoare na njemačkom jeziku koji obuhvaćaju razdoblje od 1725. do 1814. g. (2). Ti memoari su mnogo šturiji od

Adam graf Oršić
(1748—1820)
Gornja Bistra, Dvor